

Date: 13th June-2025

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABI O'QUVCHILARIDA MANTIQUIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH

Muallif: **Ikromova Mohlaroyim**

FarDU Pedagogika va Psixologiya yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lim maktabi o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari, zamonaviy metodlar va samarali yondashuvlar yoritilgan. Mantiqiy tafakkurning yosh davrida shakllanishi, fanlararo integratsiya orqali uni rivojlantirish masalalari ochib berilgan. O'qituvchining bu jarayondagi roli hamda didaktik vositalar orqali o'quvchini fikrlashga yo'naltirish usullari tahlil qilinadi.

Аннотация: В статье рассматриваются педагогические основы формирования логического мышления у учеников общеобразовательных школ, современные методы и эффективные подходы. Раскрываются вопросы развития логического мышления на основе междисциплинарной интеграции, роль учителя и методические приёмы, направленные на активизацию мыслительной деятельности учащихся.

Abstract: This article explores the pedagogical foundations of developing logical thinking in students of general education schools, focusing on modern methods and effective approaches. It highlights the formation of logical thinking during childhood and emphasizes interdisciplinary integration, the role of teachers, and instructional tools used to foster students' analytical reasoning.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, umumta'lim maktabi, tafakkur, pedagogik yondashuv, muammoli ta'lim.

Bugungi tezkor axborotlar davrida o'quvchilarning mustaqil fikrlay olishi, muammoni tahlil qilish va yechim topish ko'nikmalari tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, umumta'lim maktablarida mantiqiy fikrlashni shakllantirish o'qituvchining asosiy vazifalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, boshlang'ich va o'rta ta'lim bosqichida ushbu ko'nikmalarni asos solish kelajakda chuqur bilimli va analitik tafakkurga ega shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

O'zbekistonda ham ta'limning ushbu jihatiga kundan-kunga e'tibor kengayib bormoqda. Prezident xalq ta'limi tizimini isloh qilishga bag'ishlangan yig'ilishda ta'lim sifatini oshirish, matematika va mantiqiy fikrlash fanlariga e'tiborni kuchaytirish zarurligini ta'kidlab: "O'quvchilarimizni hayotga tayyorlash uchun ularni mantiqiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatishimiz kerak" ¹– degan fikrlarini bildirib o'tdilar. Shuningdek, O'zbekiston respublikasi prezidentining 2020-yil 7-maydagi PF-6000-son "Matematika ta'limini rivojlantirish va matematik mutaxassislarni tayyorlashni yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmonga muvofiq matematik ta'limni rivojlantirish va mantiqiy fikrlashni shakllantirish uchun yangi metodologiyalar joriy qilishni maqsad qilingan.

¹ O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 30-apreldagi Xalq ta'limi tizimini isloh qilishga bag'ishlangan yig'ilishdagi nutqidan

Date: 13th June-2025

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri — mustaqil fikrlaydigan, muammoni chuqur tahlil qila oladigan, hayotiy qarorlarni asosli qabul qiladigan shaxsni shakllantirishdan iborat. Bu esa, eng avvalo, mantiqiy fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish orqali amalga oshadi. Maktab davri — bu salohiyatli tafakkurni shakllantirishning eng qulay bosqichidir.

Mantiqiy fikrlash — bu insonning aqliy faoliyati va fikrlarini tizimli, izchil va sabab-oqibat bog'liqligi asosida tashkil qilish qobiliyatidir. Ta'lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati juda katta, chunki zamonaviy jamiyatda odamlar tez-tez murakkab masalalarni hal qilish, qarorlar qabul qilish va yangi ma'lumotlarni tahlil qilish talabiga duch keladilar. Shuning uchun, mantiqiy fikrlashni shakllantirish ta'lim jarayonida asosiy vazifa bo'lishi kerak.

Mantiqiy fikrlashning rivojlanishi — bu nafaqat tafakkur darajasini oshirish, balki o'quvchining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon mantiqiy xulosalar chiqarish, fikrlarni asoslash, vaziyatlarni tahlil qilish va yangi bilimlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, mantiqiy fikrlash o'quvchilarni muammoni hal qilishda faollashtiradi, yangiliklarga ochiq bo'lishni va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

O'qituvchi mantiqiy fikrlashni shakllantirishda markaziy o'rinda turadi. U o'quvchilarga nafaqat bilimlarni uzatibgina qolmay, balki ularda tanqidiy va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishi lozim. Bu maqsadga erishish uchun o'qituvchi o'zining pedagogik usullarini, metodlarini va vositalarini samarali tanlashi kerak. O'quvchi faqat to'g'ri javobni bilishi emas, balki uning qanday keltirilganligini, nima uchun bu javob to'g'ri ekanligini tushunishi muhimdir.

O'qituvchi darsni tashkil qilishda quyidagi metodlardan foydalanishi mumkin:

✓ **Muammoli ta'lim:** O'quvchilarga savollarni shakllantirib, ularga javob topish jarayonida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

✓ **Savol-javob usuli:** Savollar yordamida o'quvchilarda fikrlashni faollashtirish, sabab-oqibat aloqalarini ko'rsatish.

✓ **Loyiha ishlari:** O'quvchilarni guruhlariga ajratib, muammolarni hal qilish, tahlil qilish va yechimlar ishlab chiqishga yo'naltirish.

✓ **Muzokara va bahslar:** O'quvchilarni turli nuqtai nazarlarni himoya qilishga undash va mantiqiy asoslashga o'rgatish.

✓ O'qituvchi shuningdek, o'quvchilarga doimiy ravishda savol berib, ularga o'z fikrlarini izchil va asosli tarzda bayon etish imkoniyatini yaratishi kerak. Bu jarayonda, o'qituvchi o'zining ilmiy ma'lumotlarini faqat berib qolmasdan, o'quvchilarni erkin fikrlashga va o'z fikrlarini bildirishga rag'batlantirishi kerak.

✓ Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda ko'plab metodlar va vositalardan foydalanish mumkin. Eng samarali metodlar quyidagilardan iborat:

✓ **Muammoli ta'lim (Problem-based Learning):** Bu metodda o'quvchilarga real hayotdagi masalalar va muammolar taqdim etiladi, va ular bu muammolarni hal qilish uchun turli metodlar va vositalarni ishlatishlari kerak. Muammolarni hal qilish orqali

Date: 13th June-2025

o'quvchilar nafaqat bilimlarni, balki mantiqiy fikrlash va muammolarni tahlil qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

✓ **Tanqidiy fikrlash (Critical Thinking):** Bu metod o'quvchilarga ma'lumotlarni baholash, fikrlarni tahlil qilish va qarorlar qabul qilishni o'rgatadi. Tanqidiy fikrlash jarayonida o'quvchilar turli nuqtai nazarlarni o'rganish, dalillarni tahlil qilish va o'z xulosalarini chiqarishlari kerak. Shu tarzda, o'quvchilar ob'ektiv va aniq fikrlar shakllantirishga o'rganadilar.

✓ **Interfaol metodlar (Interactive Methods):** O'quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlar juda samarali hisoblanadi. Bu metodlar orqali o'quvchilar jamoada ishlash, fikrlarini boshqalar bilan baham ko'rish va muammolarni birgalikda hal qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Interfaol metodlar orqali o'quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalari ham rivojlanadi.

✓ **Didaktik o'yinlar:** Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda didaktik o'yinlar, masalan, shaxmat, sudoku yoki boshqa aqliy o'yinlar yordamida o'quvchilarda diqqat va mantiqiy tafakkurning faollashuvi kuzatiladi. Bu o'yinlar o'quvchilarda masalani yechish, strategik qarorlar qabul qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

✓ **Loyiha metodlari:** Loyiha ishlari o'quvchilarga ma'lum bir mavzuni o'rganish va tahlil qilishga, shuningdek, jamoaviy ishlashga imkon beradi. O'quvchilar loyiha jarayonida mantiqiy yondashuvni qo'llab, turli ma'lumotlarni tahlil qilib, yagona xulosa chiqaradilar. Bu usul o'quvchilarda muammoli fikrlashni rivojlantiradi.

Mantiqiy fikrlash o'quvchilarda har bir fan orqali shakllanishi mumkin. Har bir fanning o'ziga xos xususiyatlari bo'lsa-da, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish uchun umumiy tamoyillar mavjud. Masalan:

➤ **Matematika:** Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda matematika fanining o'rni katta. Matematika masalalari, tenglamalar, va geometriya masalalari o'quvchilarni izchil fikrlashga, mantiqiy xulosalar chiqarishga va yechimlarni asoslashga o'rgatadi. Ayniqsa, algebra va geometriya masalalari o'quvchilarni sabr-toqatli va tizimli fikrlashga undaydi.

➤ **Tabiiy fanlar:** Tabiiy fanlar, xususan, fizika va kimyo o'quvchilarga sabab-oqibat aloqalarini tushunishga yordam beradi. O'quvchilar tajriba o'tkazish va kuzatish orqali o'z bilimlarini real holatlarda qo'llay olishadi, bu esa mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi.

➤ **Ona tili va adabiyot:** O'quvchilar matnlarni tahlil qilishda va personajlarning harakatlarini tushunishda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Ayniqsa, adabiyot darslarida turli fikrlar va obrazlarni solishtirish o'quvchilarda tanqidiy va mantiqiy tafakkurni o'stiradi.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni shakllantirish – bu uzluksiz va maqsadli pedagogik jarayon bo'lib, u o'qituvchining yangicha yondashuvi, didaktik vositalardan to'g'ri foydalanishi va o'quvchini faol fikrlashga unday olishi bilan chambarchas bog'liqdir. Bu esa, o'z navbatida, kelajak avlodni hayotga tayyorlash, raqobatbardosh shaxs sifatida tarbiyalashda muhim omil hisoblanadi.

Date: 13th June-2025

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston respublikasi prezidentining 2020-yil 7-maydagi PF-6000-son farmoni.
2. Abdullaeva G. *Maktab o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish usullari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
3. G'afurov M. *Pedagogik texnologiyalar asoslari*. – Toshkent: TDPU, 2020.
4. Toirova D. *Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlashni shakllantirish muammolari*. // "Pedagogik izlanishlar" ilmiy-amaliy jurnali, 2021, №3.
5. Raxmatova Z. *Zamonaviy dars va mantiqiy fikrlash kompetensiyasi*. // "Xalq ta'limi" jurnali, 2022, №6.
6. Piaget, J. *The Psychology of Intelligence*. – London: Routledge, 2001.
7. Vygotsky, L.S. *Thought and Language*. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
8. Marzano, R.J. *Teaching Thinking for Results*. – Alexandria: ASCD, 1997.
9. Davlat ta'lim standarti. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining davlat ta'lim standarti. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, 2022.
10. Turdiyev S., Shamsiyeva N. *Mantiq va mantiqiy fikrlash asoslari*. – Toshkent: Fan, 2019.

